

Jezik – govor – jezični znak

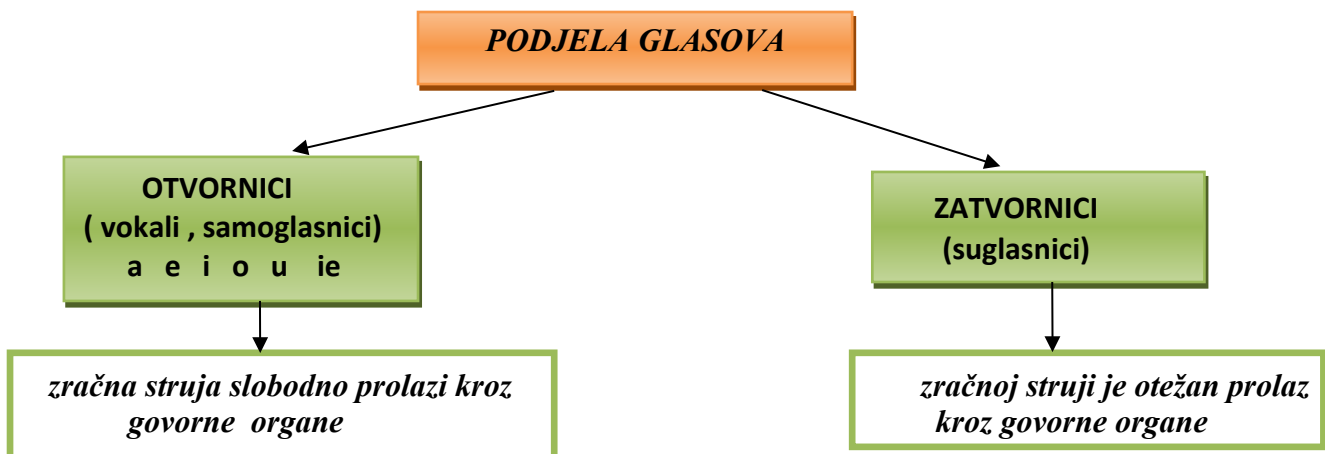
- **JEZIK** – sustav znakova koji služi za sporazumijevanje
- **GOVOR** – je ostvarenje jezika
- **JEZIČNI ZNAK** – riječ ili skup riječi koji se odnose na neki pojam
- jezični znak mora imati: - izraz (riječ)
  - sadržaj (značenje)

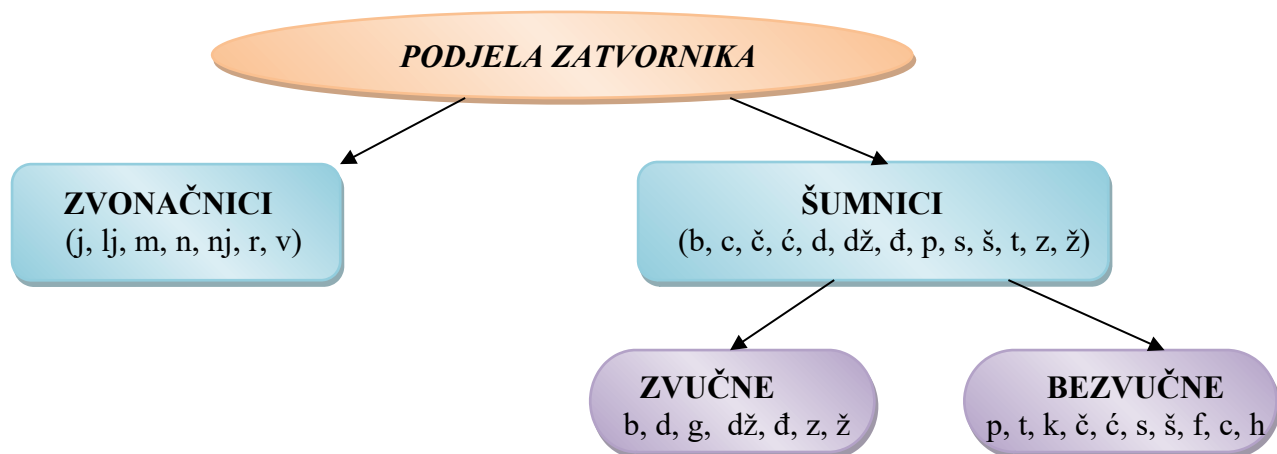
jezični znak = izraz + sadržaj

pr. **OLOVKA** ----- **o + l + o + v + k + a** - izraz
/ **sredstvo za pisanje**
jezični znak /
sadržaj

Nastajanje i podjela glasova

- **GLAS** – najmanji odsječak izgovorene riječi
- **GOVORNI ORGANI:**
  - **pomični:** grkljan, glasnice, nepce, jezik, donja čeljust, ždrijelne stjenke, usne
  - **nepomični:** tvrdo nepce, gornja čeljust, zubi
- **NASTANAK GLASA:**
  - zračna struja prolazi iz pluća kroz dušnik i provlači se kroz grkljan s glasnicama (glasiljkama) - tu dobiva oblik glasa.
  - zatim dolazi u grlo nad kojim se nalazi ždrijelo – ono vodi u usnu i nosnu šupljinu
  - te šupljine služe za pojačavanje glasova
  - u njima zračna struja dobiva konačni oblik

FONEM

Primjer 1.

- ako riječ “voda” raščlanimo na manje jedinice dobivamo:

$\underline{v} + o + d + a$
 /
 slovo “v” nema nikakvo značenje

- ako umjesto slova “v” stavimo “r” dobivamo: r + o + d + a

- ni “v” ni “r” nemaju nikakvo značenje, ali mijenjaju značenje riječi

- FONEM – je najmanja jezična jedinica koja nema svoje značenje, ali ima razlikovnu ulogu

- FONOLOGIJA – znanstvena disciplina koja proučava foneme

Primjer 2.

duga - tuga

- podcrtani fonemi **d** i **t** su suprotstavljeni – nalaze se u FONOLOŠKOJ OPRECI

- ostali fonemi (**)uga** nalaze se u fonološkoj okolini

- FONOLOŠKU OKOLINU - čine svi glasovi koji se nalaze oko suprotstavljenih fonema
(moraju imati isti naglasak)

- foneme stavljamo u kose zagrade

- u hrv. jeziku ima 32 fonema: 30 slova abecede + ie + r (samoglasno - r)

Fon i fonetika

- jezik i govor nisu isto

- **jezik** je sustav znakova koji služi za sporazumijevanje, a **govor** je ostvarenje jezika

- najmanja jezična jedinica je FONEM, a najmanja govorna **GLAS** ili **FON**

- **FONETIKA** – jezična disciplina koja proučava glasove

- **ALOFON** – različit izgovor istog fonema

zatvoreniji izgovor	otvoreniji izgovor
/	/
pr. tra[m]vaj	[m]ore
/	/
isti fonemi, ali se različito izgovaraju	

Narječja hrvatskoga jezika

- hrvatski jezik ima tri narječja: -štokavsko
  - kajkavsko
  - čakavsko
- nazive su dobili po upitno-odnosnoj zamjenici: *što, kaj, ča*.

ŠTOKAVSKO NARJEČJE

- naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici **što**.
- štokavski se govori u Slavoniji, Baranji, na Banovini, u Lici, Gorskom kotaru i Žumberku.
- razlikujemo ekavske (dete), ikavske (dite), ijekavske (dijete) govore.

Podrijetlo riječi: -turcizmi (avlija- dvorište)
 -germanizmi (šporet- štednjak)
 -mađarizmi (doboš- bubanj)
 -talijanizmi (škuda- novac)

- **književnici, pjesnici:** Džore Držić, Marin Držić, Ivan Gundulić, Andrija Kačić Miošić, Matija Antun Relković

KAJKAVSKO NARJEČJE

- naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici **kaj**.
- kajkavski se govori u Podravini i Posavini, Međimurju, Moslavini, u Zagrebu i okolici, Prigorju, Turopolju.
- kajkavski govori su većinom ekavski (lepo dete)

Podrijetlo riječi: -germanizmi (hiža- kuća)
 -hungarizmi (pajdaš- prijatelj)

- Književnici, pjesnici:** Juraj Habdelić, Tituš Brezovački, Antun Gustav Matoš, Miroslav Krleža, Dragutin Domjanić, Fran Galović, Ivan Goran Kovačić...

ČAKAVSKO NARJEČJE

- naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici **ča**
- čakavskim se narječjem govori u Istri, Hrvatskom primorju, Splitu, Zadru, Gorskom kotaru i Žumberku.
- razlikujemo ikavski (lito), ekavski (leto), ikavsko-ekavski (čovik) i jekavski čakavski govor na Lastovu.

Podrijetlo riječi: -talijanizmi (kantun- ugao).

- Književnici, pjesnici:** Marko Marulić, Šime Vučetić, Tin Kolumbić, Vladimir Nazor, Mate Balota, Hanibal Lucić, Petar Zoranić, Juraj Baraković, Džore Držić...

PRAVILO: Ako je zvučni suglasnik ispred bezvučnog, onda zvučni prelazi u bezvučni (prvi se suglasnik uvijek prilagođava drugom)

$$\mathbf{Z + B = BB}$$

Primjer 2.   svat + ba = svat**ba**   =   svad**ba**
                                 //   //
                                 bezvučni zvučni   zvučni zvučni

PRAVILO: Ako je bezvučni suglasnik ispred zvučnog, onda bezvučni prelazi u zvučni.

$$\mathbf{B + Z = ZZ}$$

➤ Iznimke jednačenja po zvučnosti!

- suglasničke skupine na *-dc, -dč, -ds, -dš*: podcijeniti, podšišati, odšetati, odspavati
- u složenicama s *ispod i iznad*: ispodprosječan, iznadprosječan
- u nekim složenicama jer bi riječ bila nerazumljiva: podtekst, nadtrčati

5.) jednačenje po mjestu tvorbe – do glas. promjene dolazi kada se nađu dva suglasnik različita po mjestu tvorbe

Primjer 1.   *Danima se mučim jednom mišlju.*

*misl + ju = misl**ju** = miš**lj**u*

                                 /   /
                                 jotacija   s ispred **lj** = **š** (jednačenje po mjestu tvorbe)

PRAVILO: s i z ispred **č, ć dž, đ, lj, nj** mijenjaju se u **š (ž)**.

-primjeri: *pis + čev = piš**č**ev*
*groz + đe = grož**đ**e*

Primjer 2.   *stan + beni = stamb**eni***   *obran + beni = obramb**eni***
                                 /   /   /
                                 n + b   =   **m**

PRAVILO: n ispred **b** ili **p** mijenja se u **m**.

***PAZI!** Do jednačenja ne dolazi kod složenica (obje riječi mogu stajati zasebno).

primjeri: *jedan + put = jedan**put***
*van+ bračni = vanbrač**ni***

Morfem. Morfologija

- ✓ svaka jezična jedinica ima svoje značenje
- ✓ najmanja jezična jedinica koja ima svoje značenje naziva se **MORFEM**
- ✓ **MORFOLOGIJA** - jezična disciplina koja se bavi proučavanjem morfema
- ✓ riječ se može sastojati od jednog ili više morfema ("ja" – jedan morfem; "boc-a" – 2 morfema; "pad-a-ti" – 3 morfema...)
- neke riječi (najčešće muškog roda) u nominativu jednine imaju **nulti morfem (O)**
primjer: N jelen - O, G jelen – a, D jelen – u ...
- **ALOMORF** – različit izraz istog morfema (ruk-a, ruc-i - sibilizacija)

✓ **PODJELA MORFEMA -**

1.) Podjela morfema prema položaju:

- a) korijenski (nose temeljno značenje riječi) – **boc – a**
- b) afiksadni morfemi: - prefiksadni (**od** – lomiti)
  - sufiksadni (crt – **ač**)
  - infiksadni (proširuju osnovu) – sin – **ov** – i
  - interfiks ili spojnik (roman – **o** – pisac)
  - nastavci (boc – **a**)

primjer: PRI - GRAD - SK - I – **nastavak**

/ / /

prefiksadni korijenski sufiksadni
morfem morfem morfem

2.) Podjela morfema prema funkciji:

- a) rječotvorni morfemi – tvore novu riječ

primjer: **PRI - GRAD - SK - I**

/ / /

rječotvorni morfemi

- b) oblikotvorni morfemi – čine ih samo gramatički nastavci

primjer: PRI - GRAD - SK - **I** – **oblikotvorni morfem**

VRSTE RIJEČI

- ✓ sve riječi u hrvatskom jeziku dijelimo na: **1.) promjenjive** – mijenjaju svoj oblik
2.) nepromjenjive – oblik im ostaje isti

1.) **PROMJENJIVE VRSTE RIJEČI**

- **imenice** – riječi kojima imenujemo bića, stvari i pojave
- **zamjenice** – riječi koje zamjenjuju imenice
- **pridjevi** – riječi koje se dodaju imenicama da bi ih pobliže označili

- **brojevi** – riječi koje označavaju količinu ili poredak
- **glagoli** – riječi koje označavaju radnju, stanje ili zbivanje

2.) NEPROMJENJIVE VRSTE RIJEČI

- **prilozi** – riječi koje se prilažu glagolima da označe mjesto, vrijeme, način neke radnje
- **prijedlozi** – riječi koje označavaju odnos među bićima, stvarima i pojavama
- **veznici** – riječi koje povezuju 2 riječi ili 2 rečenice
- **čestice** – riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečenica
- **uzvici** (usklici) - riječi kojima se izražava neki osjećaj, raspoloženje, doziv, zvuk u prirodi

- ✓ postoje 2 vrste promjena: 1.) po padežima (imenice, zamjenice, brojevi, pridjevi)
 - sklonidba ili deklinacija
 2.) po licima (glagoli) – konjugacija ili sprezanje

IMENICE

IMENICE – promjenjive riječi kojima imenujemo bića, stvari i pojave.

Imenice dijelimo na:

1.) opće (ime zajedničko svim bićima, stvarima i pojavama)

- općim se imenicama mogu označiti:

- a) pojedine vrste bića, stvari i pojava (mačka, stol, snijeg, ljubav...)
- b) skupove istovrsnih bića ili predmeta koje se smatraju cjelinom –
ZBIRNE IMENICE (granje, momčad, lišće, djeca) – gramatički s jednina iako znači množinu
- c) tvari ili materija – GRADIVNE IMENICE (brašno, čokolada, zlato)

2.) vlastite (ime kojim se imenuje samo jedno biće, stvar ili pojava)

- Marko, Osijek, Drava, Mars, Hrvatsko zagorje....

- Gramatičke osobine imenica -

- gramatičke osobine imenica su:

1.) rod (muški, ženski, srednji)

2.) broj (jednina i množina)

- vlastite imenice i neke gradivne imaju samo jedninu – SINGULARIA TANTUM (lat. singular – jednina)

– Dubrovnik, Vlatko, mlijeko, brašno

- neke imenice imaju samo množinu – PLURALIA TANTUM (lat. Plural - množina) – hlače, naočale, grablje, vrata, ljestve...

3.) padež (“padati iz oblika u oblik”)

N – tko? što?

G – koga? čega?

D – komu? čemu?

A – koga? što?

V – oj!

L – o komu? o čemu?

I – s kim? čim?

- postoje 3 vrste deklinacija: 1.) a – deklinacija (imenice m. i sr. roda)
    - m. r. jd. N – jelen, G – jelen-a....
    - sr. r. jd. N – selo, G – sel-a...
  - 2.) e – deklinacija (imenice uglavnom ženskog roda)
    - ž. r. jd. N – žena, G – žen-e ....
  - 3.) i – deklinacija (im. ž. roda) N – noć, G – noć-i
- naziv su dobile po nastavku u genitivu jednine

GLAGOLI

- **GLAGOLI** – su promjenjive riječi kojima se izriče radnja, stanje ili zbivanje

- imamo jednostavne i složene glagolske oblike

Jednostavni gl. oblici:

1. INFINITIV – neodređeni gl. oblik

- tvori se nastavcima -ti ili -ći : raditi, učiti, doći, moći...

2. PREZENT (sadašnje vrijeme)

- tvori se nastavcima: - **em**   - **jem**   - **im**   - **am**
   jedem   pijem   vidim   spavam
   jedeš...   piješ...   vidiš...   spavaš...

*prezent pomoćnog gl. **BITI**

jd. 1. **jesam (sam)** 2. **jesi (si)** 3. **jest (je)**
 mn. 1. **jesmo (smo)** 2. **jeste (ste)** 3. **jesu (su)**

* prezent pom. gl. **HTJETI** :

jd. 1. **hoću (ću)**   2. **hoćeš (ćeš)**   3. **hoće (će)**
 mn. 1. **hoćemo (ćemo)** 2. **hoćete (ćete)** 3. **hoće (će)**

3. AORIST (prošlo svršeno vrijeme)

- ako završava na samoglasnik, nastavci su: - ako završava na suglasnik, nastavci su:
     - **h**, - **o**, - **o**, - **smo**, - **ste**, - **še**:   - **oh**, - **e**, - **e**, - **osmo**, - **oste**, - **oše**
 pr. pročit**ah**, pročita**o**, pročita**o**, pročita**smo**..   pr. rek**oh**, re**e**, re**e**, rek**osmo**...

4. IMPERFEKT (prošlo nesvršeno vrijeme)

- tvori se od nesvršenih glagola i nastavaka: - **ah**, - **aše**, - **aše**, - **asmo**, - **aste**, - **ahu**
 primjer: pisa**h**, pisa**aše**, pisa**aše**, pisa**smo**, pisa**ste**, pisa**hu**

5. GLAGOLSKI PRIDJEV RADNI

- tvori se od infinitivne osnove i nastavaka: -**o**, - **la**, -**lo**, - **li**, -**le**, -**la** (radio, radila, radilo..)

6. GLAGOLSKI PRIDJEV TRPNI

- tvori se od infinitivne osnove i nastavka: -**n**, -**na**, -**no**, -**ni**, -**ne**, -**na** (nazvan, nazvana, nazvano)
   - **t**, - **ta** -**to**, - **ti**, - **te**, - **ta** (otet, oteta, oteto...)

7. GLAGOLSKI PRILOG SADAŠNJI – tvori se od nesvršenih glagola

- tvori se tako da se 3. l. mn. prezenta doda nastavak - **ći**
 primjer: **čitaju** (3. l. mn.) + **ći** = **čitajući**

8. GLAGOLSKI PRILOG PROŠLI – tvori se od svršenih glagola
- tvori se tako da se infinitivnoj osnovi doda nastavak -vši (pr. razmisli + **vši** = razmislivši)

9. IMPERATIV (zapovjedni način) – njime se izriče zapovijed, zabrana, opomena

jd. 1. –	2. radi	3. neka radi
mn. 1. radismo	2. radiste	3. neka rade

Složeni glagolski oblici

1. PERFEKT (prošlo vrijeme) - tvori se od gl. pridjeva radnog i prezenta pom. gl. BITI

/	/
radio	sam

2. PLUSKVAMPERFEKT (pretprošlo vrijeme)

- tvori se od perfekta pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog

/	/
bio sam	radio

- ili od imperfekta pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog: *bijah radio, bijaše radio...*

3. FUTUR I. (buduće vrijeme)

- tvori se od nenaglašenog prezenta pom. gl. HTJETI i infinitiva

/	/
ću	raditi

*futer I. pomoćnih glagola: *bit ću (ću biti)...* *htjet ću (ću htjeti)...*

4. FUTUR II. (predbuduće vrijeme)

- tvori se od svršenog prezenta pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog

/	/
budem	radio
budeš	radio...

5. KONDICIONAL I. (sadašnji) – njime se izriče radnja koja bi se mogla izvršiti, želja

- tvori se od aorista pom. glagola BITI i gl. pridjeva radnog

/	/
bih	radio

*kondicional I. pom. glagola: *bih bio / bih htio*

6. KONDICIONAL II. (prošli) – njime se izriče radnja koja bi se mogla izvršiti u prošlosti

- tvori se od kondicionala I. pom. gl. BITI i gl. pridjeva radnog

/	/
bio bih	radio

Pridjevi

- **PRIDJEVI** – promjenjive riječi koje se pridijevaju imenicama da bi označili njihovo svojstv

PRIDJEVI

opisni
kakvo je što?
crven, dobar

posvojni
čije je što?
bratov, očev, Ivanov

gradivni
od čega je što?
drven, željezni

- pridjevi mogu imati određeni i neodređeni oblik
- određeni pridjevi odgovaraju na pitanje **KOJI?** (Kako se zove onaj žuti cvijet?)
- neodređeni pridjevi odgovaraju na pitanje **KAKAV?** (Cvijet je žut.)

- Sklonidba određenih i neodređenih pridjeva -

određeni oblik

neodređeni oblik

jd.	N veliki grad	N velik grad
	G velikog grada	G velika grada
	D velikom gradu	D veliku grad
	A veliki grad	A velik grad
	V veliki gradu	V /
	L velikom gradu	L veliku gradu
	I velikim gradom	I velikim gradom

- u množini se oba pridjeva dekliniraju jednako: N veliki....., G velikih....., D velikim...

Komparacija (stupnjevanje) pridjeva

- komparacija - uspoređivanje osobina dvaju ili više predmeta
- postoje 3 stupnja: 1. stupanj - **pozitiv** (*star mornar*)
2. stupanj - **komparativ** (*stariji mornar*)
3. stupanj - **superlativ** (*najstariji mornar*)

- **KOMPARATIV** se tvori od pozitiva i nastavaka:

- **(j)i** : *vruć - vrući, riđ - riđi, mlad - mlađi, blag - blaži, crn - crnji, suh - suši, gluh - gluši*
- **iji**: *star - stariji, zdrav - zdraviji, čist - čistiji, mrk - mrkiji*
- **ši**: imaju samo 3 pridjeva: *lijep - ljepši, mek - mekši, lak - lakši*
- nepravilnu komparaciju imaju: *dobar - bolji, velik - veći, zao - gori, malen - manji*

- **SUPERLATIV** se tvori tako da se komparativu doda prefiks - **naj**: *najljepši, najbolji, najmanji*
ako komparativ počinje sa - **j**, pri pisanju dolazi do udvajanja suglasnika: *najjači, najjadniji*

ZAMJENICE

- su promjenjive riječi koje zamjenjuju imenice i pridjeve
- podjela zamjenica:

OSOBNE (lične)	ja, ti, on, ona, ono; mi, vi, oni, one, ona
POVRATNA	sebe, se
POSVOJNE	moj, tvoj, njegov, njezin; naš, vaš, njihov
POVRATNO-POSVOJNA	svoj
POKAZNE	ovaj, taj, onaj; ovakav, takav, ovolik, tolik
UPITNE I ODNOSNE	tko, što, koji, čiji, kakav, kolik
NEODREĐENE	netko, nešto, nečiji, itko, išta, nitko, ništa, svatko, svašta, bilo tko, tko god, sav

1. **osobne zamjenice** – zamjenjuju osobe, lica

N	ja	ti	on	ona	mi ...
G	mene, me	tebe, te	njega, ga	nje, je	nas
D	meni, mi	tebi, ti	njemu, mu	njoj, joj	nama
A	mene, me	tebe, te	njega, ga	nju, ju	nas
V	/	ti	/	/	mi
L	meni	tebi	njemu	(o) njoj	nama
I	(sa) mnom(e)	tobom	njim(e)	njom(e)	nama

2. **povratna zamjenica** - sebe, se
(radnja se vraća na subjekt)

N	/
G	sebe, se
D	sebi, si
A	sebe, se
V	/
L	sebi
I	sobom

3. **posvojne** – zamjenjuju posvojne pridjeve
(odgovaraju na pitanje: čiji, čija, čije)

N	moj
G	mojeg(a), mog(a)
D	mojem(u)
A	mojeg(a), mog(a)
V	moj
L	mojem(u), mom(e,u)
I	mojim

4. **povratno-posvojna**: svoj
(označuje da nešto pripada subjektu)

N	svoj
G	svojeg(a), svog(a)
D	svojemu
A	svojeg(a), svog(a)
V	/
L	svojem(u), svom(u)
I	svojim

5. **pokazne zamjenice** – upućuju na
nešto što se nalazi u blizini govornika

N	ovaj
G	ovog(a)
D	ovom(u)
A	ovog(a)
V	/
L	ovom (e,u)
I	ovim (e)

5. **upitne i odnosne zamjenice** – upitne dolaze u upitnim rečenicama, odnosne u odnosnim

N	tko	što
G	kog(a)	čeg(a)
D	kom(u,e)	čem(u)
A	kog(a)	što
V	/	/
L	kom(u,e)	čem(u)
I	kim(e)	čim(e)

6. **neodređene zamjenice** – upućuju na nepoznate, neodređene osobe

- neodređene zamjenice složene sa *tko*, *što*, *koji*, *čiji*, *kakav*, *kolik* mijenjaju se kao te upitne zamjenice

primjer: N netko	nešto	nitko
G nekoga	nečega	nikoga
D nekome...	nečemu...	nikomu...

- zamjenice **neki** i **svaki** mijenjaju se kao određeni pridjevi

primjer: N neki	svaki
G nekoga	svakoga
D nekome...	svakome...

- zamjenica **sav** ima posebnu promjenu (ženski rod **sva**, srednji **sve**)

N sav
G svega
D svemu
A svega
V /
L svemu
I svime

Pisanje neodređenih zamjenica

Tko god dođe, dobro dođe.

/
bilo tko

Ako tkogod dođe, pozovite me.

/
netko

neispravno napisano

za ništa
od nikoga
u nikakvim

ispravno napisano

ni za što
ni od koga
ni u kakvim

BROJEVI

- **BROJEVI** – su promjenjive riječi koje označavaju koliko čega ima i koje je što po redu
- podjela brojeva:
  - ◆ glavni – jedan, dva, dvadeset dva ...
  - ◆ redni – prvi, drugi, dvadeset drugi ...
- podjela glavnih brojeva:
  - ◆ osnovni: od 1 do 9, 10, 100, 1000, itd.
  - ◆ izvedeni: 11, 12,... 21, 99, 101, itd.
- pisanje rednih brojeva – svi redni brojevi pišu se s točkom
  - ◆ arapski: 2., 10., 15., 27., ...
  - ◆ rimski: II., IV., XXVII., ...

- DEKLINACIJA BROJEVA -

- od glavnih brojeva dekliniraju se samo brojevi od 1 do 4:

N – jednog, **G** – jednog /a, **D** – jednom /e/u, **A** – jednog /a, **V** – jedan, **L =D**, **I** – jednim
N – dva, **G** – dvaju, **D** – dvama, **A** – dva, **V** – dva, **L** – dvama, **I** – dvama

- redni brojevi sklanjaju se kao određeni pridjevi:

N -prvi, **G** -prvog/a, **D** - prvom/u/e, **A** -prvi/ prvog/a, **V**- prvi, **L** - prvom/u/e, **I** –prvim

Pisanje brojeva:

25 – dvadeset pet; 100 – sto, stotina; 200 – dvije stotine, dvjesto, dvjesta ....

oblici s riječi **puta** pišu se: jedanput, dvaput ili jedan puta, dva puta

BROJEVNE IMENICE - BROJEVNI PRILOZI - BROJEVNI PRIDJEVI

- **brojevne imenice** su po obliku imenice, a po značenju brojevi
na primjer: dvojica, trojica, dvoje, troje, četvorica; stotina, tisuća.....
- **brojevni prilozi** – izriču približnu količinu nečega: desetak, petnaestak, stotinjak..
- tvorba: neki broj + sufiks - ak = brojevni prilog
deset + - ak = desetak
- **brojevni pridjevi** imaju službu pridjeva, a značenje broja (dolaze uz imenice koje imaju samo množinu)
na primjer: dvoji svatovi, desetore hlače

Nepromjenjive vrste riječi

1. PRILOZI – nepromjenjiva vrsta riječi kojima se izražavaju okolnosti vršenja radnje

- prilažu se glagolima

- mogu se priložiti i imenicama i pridjevima: *mnogo* posla, *jako* lijepo.

- vrste priloga: **mjesni** (gdje?kamo?kuda?) – *ondje, tamo, ovamo, tu...*

vremenski (kada?otkada?) – *sada, nikada, danas, ljetos...*

načinski (kako?) – *dobro, loše, tako...*

uzročni (zašto?) – *zato, stoga...*

količinski (koliko?) – *mnogo, ovoliko, toliko...*

2. PRIJEDLOZI – nepromjenjiva vrsta riječi, označavaju odnose među imenicama

- ne mogu stajati samostalno, nego uz imenske riječi (*u njemu, na suncu, pred kućom..*)

- prijedlozi su: **do, iz, k, na, nad, o, od, po, pod, pri...**

Prijedlozi uz padeže:

- s genitivom: **bez, blizu, do, iz, iza, kod, kraj**

- s dativom: **k(a), nasuprot, untoč, usprkos**

- s akuzativom: **kroz, među, za, na, nad, pod, pred, u, uz**

- s lokativom: **u, na, po, pri, prema, o**

- s instrumentalom: **među nad, pod, pred, s(a), za**

3. VEZNICI – nepromjenjiva vrsta riječi koje povezuju dvije riječi ili rečenice

VRSTE VEZNIKA

sastavni	i, pa, te ni, niti
rastavni	ili
suprotni	a, ali, nego, već, no
isključni	samo, samo što, tek, tek što, jedino, jedino što
zaključni	dakle, zato, stoga
nepravi (služe za povezivanje zavisno složenih rečenica	odnosne zamjenice: tko, što... prilozi: kamo, kada... veznici: da, ako, iako....

4. **ČESTICE** – nepromjenjiva vrsta riječi koja služi za preoblikovanje, mijenjanje značenja. To su:

ne – mijenja jesnu rečenicu u niječnu: *Želim to – Ne želim to.*

li, zar – služe za oblikovanje pitanja: *Hoćeš li? Zar hoćeš?*

evo, eto, eno, neka, čak

5. **USKLICI** – njima označavamo osjećaje, raspoloženje ili neki zvuk u prirodi

- to su: **oh, eh, hi, haj, jao, uf, bljak, pljus...**

SINTAKSA

- dio gramatike koja proučava rečenicu naziva se - **SINTAKSA**

- stariji naziv – **skladnja ili rječoslaganje**

- SINTAKTIČKE JEDINICE -

- sintaktičke jedinice su:

1.) **REČENICA** – riječ ili skup riječi kojom se izriče obavijest

- pr. *More. Sjedili smo na pješčanoj plaži.*

2.) **RIJEČ** – skup glasova koji ima neko značenje

- pr. *more, sunce, plaža*

3.) **SINTAGMA** - spoj riječi koji ima novo značenje

- sastavljena je od 2 ili više punoznačne riječi (imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli, prilozi) koje tvore cjelinu

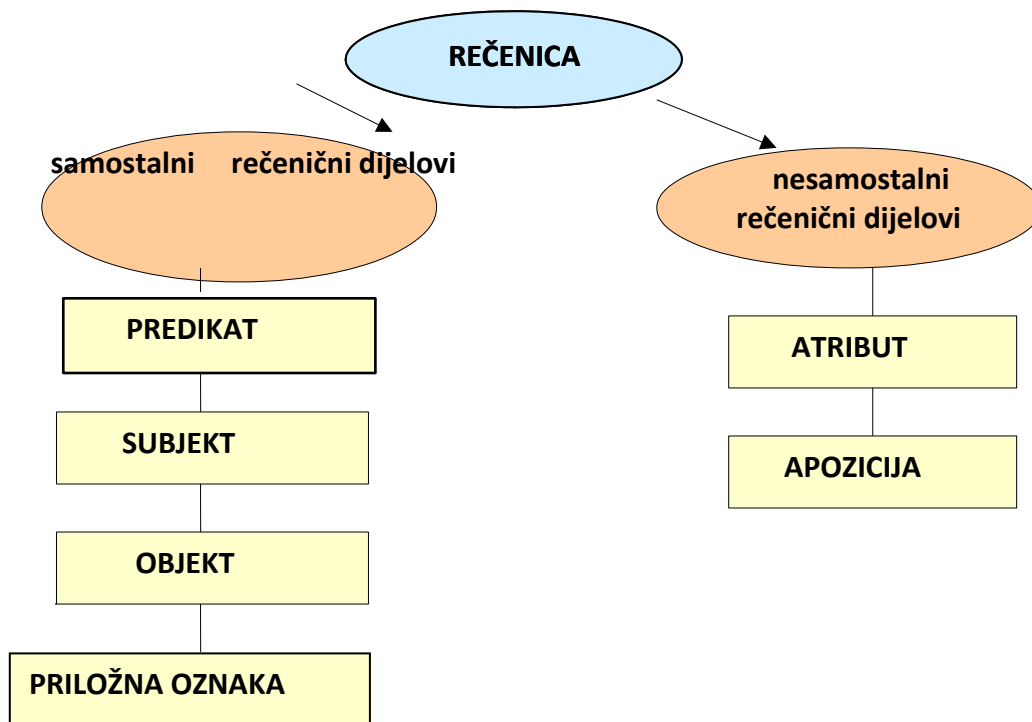
- pr. *dobra knjiga, ljetni praznici*

REČENICA

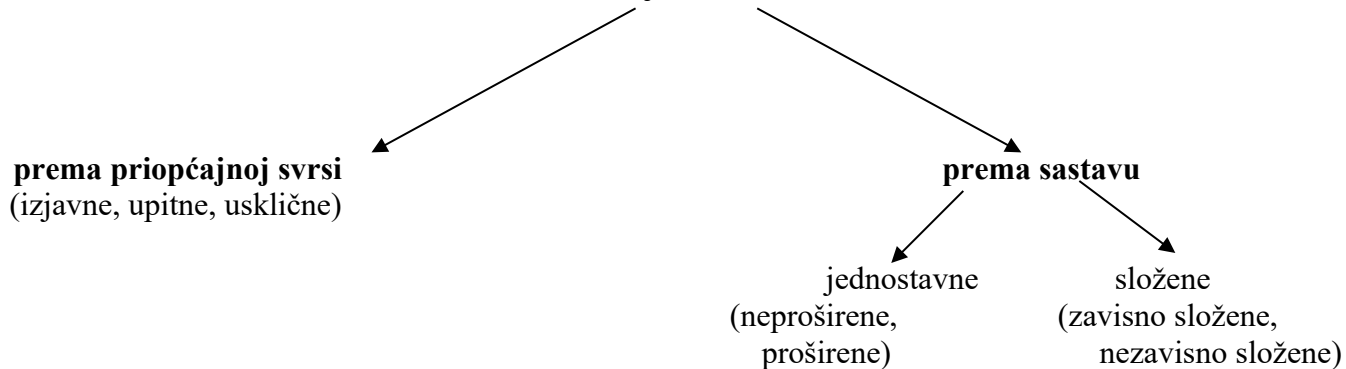
- sintaktička jedinica koja služi za prenošenje obavijesti
- može se rastaviti na manje dijelove, tj. **rečenične članove**

primjer: *Danas učimo hrvatski.*
 / / /
priložna oznaka vremena predikat objekt

REČENIČNI DIJELOVI

- Podjela rečenica -

Predikat

- **predikat** je temeljni dio rečenice; on izriče što subjekt radi
- po njemu se ravnaju ostali dijelovi u rečenici
- obično se izriče glagolom

Vrste predikata

glagolski predikat	imenski predikat
- izrečen je glagolom - primjer: Učim hrvatski. / glagolski predikat	- izrečen je pomoćnim glagolom biti i nekom imenskom riječju *glagol + imenica, pridjev, zamjenica, broj - pomoćni glagol služi kao spona (sam si, je...) - primjeri: Ja sam učenik. - pomoćni glagol + imenica Ivica je zadovoljan. - pom. gl. + pridjev Odijelo je njegovo. - pom. gl. + zamjenica Ona je prva. - pom. gl. + broj

Subjekt

- **SUBJEKT** je ona riječ u rečenici kojom se izriče **tko je nositelj radnje**
- **slaže se s predikatom u rodu i broju**
- **najčešće se izriče imenicom u nominativu i odgovara na pitanje tko? i što?**

Izricanje subjekta

- u ulozi subjekta najčešće je imenica, no može biti bilo koja imenska riječ, gl. u infinitivu,

pr. **Kuća** je lijepa. (imenica)
Ti nam odgovori. (zamjenica)
Plavi su bili bolji. (pridjev)
Trojica su došla. (broj)
Šetati je lijepo. (gl. u infinitivu)

- subjekt se često izostavlja jer je već poznat iz predikata - **neizrečeni (skriveni) subjekt**

pr. *Danas će pojesti čokoladu.* (ona)

- rečenica u kojoj nema subjekta zove se **besubjektna rečenica**

pr. *Stari se. Priča se. U gradu se slavilo. Valjalo bi poći učiti.*

OBJEKT

- **OBJEKT** – njime se izriče predmet radnje
- on je dopuna glagolu
- riječ u službi objekta stoji u nekom od zavisnih padeža: G, D, A, L, I
- objekt ne može biti u nominativu i vokativu
- objekt može biti imenica i zamjenica (ponekad pridjev ili broj)
  - Vrste objekta -

1. izravni (direktni)

- gotovo uvijek je u akuzativu (*Promatram ulicu.*)
- mjestu u rečenici otvaraju mu prijelazni glagoli (imaju uza se imen. u akuzativu): *sanjati, pjevati zatvoriti...*
- uvijek je bez prijedloga

2. neizravni (indirektni)

- može biti: u genitivu - *Nagledao sam se svijeta.*
u dativu – *Pomogli su nam.*
u akuz. s prijedlogom – *Mislim na vas.*
u lokativu – *Priča se o izletu.*
instrumentalu – *Svi govore istim dijalektom.*
- mjesto mu otvaraju neprijelazni glagoli
- može biti prijedložni i besprijedložni

PriložNE OZNAKE

- **PRILOŽNA OZNAKA** – je riječ koja dopunjuje predikat kako bi označila mjesto, vrijeme, način i druge okolnosti u kojoj se obavlja radnja

VRSTA PRILOŽNE OZNAKE	PITANJA NA KOJA ODGOVARA	PRIMJER
PO mjesta	gdje? kamo? kuda? odakle? dokle?	<i>Ostajte <u>ovdje.</u></i> <i>Idemo <u>u Dubrovnik.</u></i>
PO vremena	kada? otkad? dokad?	<i>Polazimo <u>sutra.</u></i>
PO načina	kako?	<i><u>Brzo</u> smo trčali.</i>
PO uzroka	zašto? zbog čega?	<i>Tresao se <u>od straha.</u></i>
PO namjere	radi čega? s kojom namjerom?	<i>Idem na Rab <u>radi odmora.</u></i> <i>Dođite <u>na kavicu.</u></i>
PO količine	koliko? koliko puta?	<i>Roko je <u>nekoliko puta</u> koraknuo.</i>
PO sredstva	čime? (izriče se instrument. bez prijedloga)	<i>Pišem <u>kemijskom olovkom.</u></i> <i>U školu idem <u>biciklom.</u></i>
PO posljedice	s kojom posljedicom?	<i>Smijmo se <u>do suza!</u></i>
PO pogodbe (uvjeta)	pod kojim uvjetom?	<i><u>Bez truda</u> nema uspjeha.</i>
PO društva	s kim? (izriče se instrument. s prijedlogom s/sa)	<i>Ivan je <u>sa susjedom</u> pričao o nogometu.</i>
PO smjera	kamo?	<i>Idem <u>k liječniku.</u></i>

ATRIBUT

- ATRIBUT je dopuna imenici koja poblje određuju njezino značenje

pr. Lagani povjetarac mrsio joj je kosu.

- postoje dvije vrste atributa:

1. pridjevni – odgovara na pitanja za atribut (koji?, čiji?, kakav?, kolik?)
  - najčešće je pridjev ili pridjevna riječ (zamjenica, broj)

pr. Lijepo dijete. Naše dijete. Dva čovjeka.
- sročan je

2. imenski atribut - najčešće se izriče imenicom

- nikada nije u istom padežu kao imenica koju dopunjuje
- zato se i zove se nesročni atribut
- najčešće je u genitivu

pr. Donio je komad kruha.

/ /
A. jd m.r. G. jd. m. r.

Popio je čašu mlijeka.

Pojela je kockicu čokolade.

- nesročni atribut može biti besprijedložni i prijedložni
- pr. Kupila je litru soka i kolač od voća.

APOZICIJA

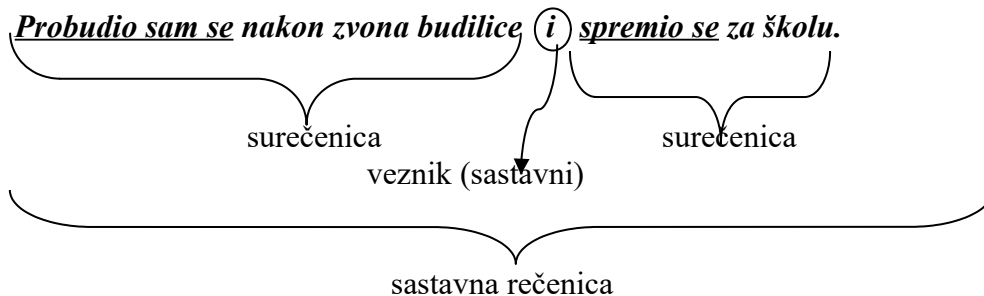
- APOZICIJA je imenica koja poblje označuje imenicu uz koju se nalazi
- osnovno svojstvo apozicije je sročnost (ili se barem slažu u padežu ili broju)

pr. Posjetit ću grad Pulu ovoga ljeta. Čitam roman "Zlatarovo zlato".
/ / / /
N jd.m.r A jd. ž.r A jd. N jd.

NEZAVISNO SLOŽENE REČENICE

U sljedećoj rečenici podcrtajte predikate i zaokružite veznik.

Probudio sam se nakon zvona budilice i spremio se za školu.

- nezavisno složene rečenice nastaju povezivanjem jednostavnih rečenica (surečenica) veznicima
- nisu ovisne jedna o drugoj

▶ Vrste:

1.) **SASTAVNE** – i, pa, te, ni, niti

- ne odvajaju zarezom osim ako nešto ne želimo posebno istaknuti ili kod ponavljanja

➤ pr. *Idem u školu i plačem od muke*

2.) **RASTAVNE** – ili (ili – ili) - ne ovise jedna o drugoj. Ne odvajaju se zarezom!

➤ pr. *Ili miruj ili izlazi!*

3.) **SUPROTNE** – a, ali, nego, već, no

- sadržaj jedne suprotan je sadržaju druge surečenice. Odvajaju se zarezom!

➤ pr. *Čovjek jede da živi, a ne živi da jede.*

4.) **ISKLJUČNE** – samo, samo što, tek, tek što, jedino, jedino što..

- sadržaj jedne isključuje sadržaj druge surečenice. Odvajaju se zarezom.

➤ pr. *Svi su zapisali zadaću, samo ja nisam.*

5.) **ZAKLJUČNE** – dakle, stoga, zato što

- sadržaj druge prelazi kao zaključak prve surečenice. Odvajaju se zarezom!

➤ pr. *Mislim, dakle jesam.*

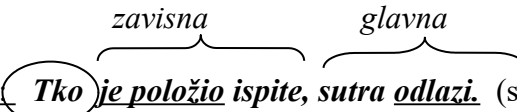
ZAVISNO SLOŽENE REČENICE

- u zavisno složenoj rečenici razlikujemo glavnu i zavisnu rečenicu

- vrste: **SUBJEKTNE, PREDIKATNE, OBJEKTNE, ATRIBUTNE, PRILOŽNE**

* prepoznavanje zavisno složenih rečenica:

- 1.) odrediti koliko ima predikata (koliko predikata, toliko rečenica)
- 2.) odrediti koja je rečenica glavna, a koja zavisna
- 3.) odrediti kako se zavisna rečenica odnosi prema glavnoj
- 4.) imenovati vrstu rečenice

primjer (subjektna rečenica)

veznik   zavisna se prema glavnoj odnosi kao subjekt (Tko sutra odlazi?)

- kada zavisna rečenica dolazi ispred glavne, odvaja se zarezom jer je to inverzija

* **Vrste zavisnih rečenica prema mjestu uvrštavanja***

► **PREDIKATNA REČENICA** - prema glavnoj rečenici odnosi se kao dio imenskog predikata
način vezanja   primjer

- veznik DA   Oni su da ih boljih nema.
- odnosne zamjenice (tko, što, koji, čiji, kakav...)   Filmovi nisu što su nekad bili.

► **SUBJEKTNA REČENICA** - prema glavnoj rečenici odnosi se kao subjekt prema predikatu
način vezanja   primjer

- veznik DA   Priča se da test nije bio težak.
- odnosne zamjenice (tko, što)   Bit će što mora biti.
- odnosni prilog (kako)   Cijeli se dan čuje kako ga hvale.

► **OBJEKTNA REČENICA** - prema glavnoj rečenici odnosi se kao objekt prema predikatu
način vezanja   primjer

- veznik DA   Nisu mi rekli da ste i Vi stigli.
- odnosne zamjenice   Pokazat će nam što su priredili.
- prilozni (kamo, kada, kako, neka..)   Nije znao kamo svi tako žurno idu.

► **ATRIBUTNA REČENICA** - uvrštava se u glavnu rečenicu na mjesto atributa
način vezanja   primjer

- veznik DA   Bio je to prizor /da se pamti cijeloga života.
- odnosne zamjenice   Idem u školu/ koja nije blizu.
- prilozni (kamo, kuda, gdje, kada...)   Došlo je doba /kada valja razmisliti o svemu.

► **PRILOŽNE REČENICE** - uvrštava se u glavnu rečenicu na mjesto njene priložne oznake
način vezanja   primjer

- prilozni   Kada pada snijeg, svi su putovi zatrpani.
- Gdje nema sloge, nema napretka.
- Makar smo se dogovorili, nije sve dobro ispalo.

- Vrste priložnih rečenica -

- 1.) **Mjesna rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu kao njezina PO mjesta
  - **veznici:** *gdje, kamo, kuda, odakle, dokle*
  - **primjer:** *Popeli smo se visoko kamo zalaze samo divokoze.*
- 2.) **Vremenska rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO vremena
  - **veznici:** *kada, dokle, čim, prije, nego, otkada, kad god, dok god*
  - **primjer:** *Promatrao ju je dok je vježbala.*
- 3.) **Načinska rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO načina
  - **veznici:** *kako, kako god, kao što, kao da, tako da*
  - **primjer:** *Okrenula je volan kao što sam joj pokazao.*
- 4.) **Uzročna rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO uzroka
  - **veznici:** *jer, što, budući da, kako, kada*
  - **primjer:** *Budući da ste prekršili propise, morate platiti kaznu.*
- 5.) **Posljedična rečenica** - iskazuje posljedicu onoga što se događa u gl. rečenici
  - **odgovara na pitanje:** S kojom posljedicom?
  - **veznici:** *da, te*
  - **primjer:** *Tresnuše dlanom u dlan da je sve pucalo.*
- 6.) **Namjerna rečenica** - zavisna se reč. uvrštava u glavnu na mjesto PO namjere
  - **veznici:** *da, kako, li, neka*
  - **primjer:** *Plove po nebu kako bi zaokupili njegovu pozornost.*
- 7.) **Pogodbena rečenica** - zavisna rečenica kojom se izriče pogodba
  - **veznici:** *ako, kada, li, da*
  - **primjer:** *Prekinut će im veze ako se ne budu javili do noći.*
- 8.) **Dopusna rečenica** - sadržaj zavisne u suprotnosti je sa sadržajem glavne (Unatoč čemu?)
  - **veznici:** *iako, ako, ako i, makar, mada, premda, neka*
  - **primjer:** *Zapalili su svijeću iako nije bilo mračno.*

LEKSIKOLOGIJA

- **LEKSIKOLOGIJA** – znanost koja proučava lekseme
- kao znanost oblikovala se tek u 20. st.
- **LEKSEM** – riječ koja predstavlja ukupnost svojih oblika i značenja

Sinonimi se dijele i na:

1.) općejezične – njih i izvan konteksta prepoznamo kao sinonime (*reći – kazati*)

2.) individualne – postoje zahvaljujući pojedinačnom stvaralaštvu pisaca

pr. *Osjetih hladno truplo...*

Ležim na lešu

Puna je jama: na lešine liju

Vapno, da živima strvine ne smrde

(I.G.Kovačić, *Jama*)

- sve podcrtane riječi odnose se na mrtva ljudska tijela

- u drugome kontekstu te riječi ne bi bile sinonimi

- postoje i **kontaktni sinonimi** – jedan sinonim pripada standardnom jeziku, a drugi narječju ili žargonu

patka (standardni jezik) – *raca* (kajkavsko narječje)

pjevati (stand. j.) – *kantati* (čakavsko narječje)

prozor (stand. j.) – *pendžer* (štokavsko narječje)

računalo (stand. j.) – *komp* (žargon)

jedinica (stand. j.) – *kulja*, *bomba* (žargon)

glazba (stand. jezik) – *mjuza* (žargon)

ANTONIMI

- **ANTONIMI** (grč. *anti* – protiv, *onoma* – ime) – su riječi suprotnih značenja

- **ANTONIMIJA** – pojava suprotnosti između dviju riječi

- dvije riječi suprotnih značenja čine **ANTONIMSKI PAR** (pr. *lijep – ružan*)

- u antonimskom odnosu mogu se nalaziti:

imenice (*dan – noć*), pridjevi (*pričljiv – šutljiv*), glagoli (*kupiti – prodati, izići – ući*),

prilozi (*blizu – daleko, polako – brzo*), prijedlozi (*od – do, u – iz, sa – bez*)

Vrste antonima

a) prema podrijetlu

1.) **raznokorijenski ili pravi antonimi**

– imaju različit korijenski morfem (*lijep – ružan*)

2.) **istokorijenski ili nepravi antonimi**

- imaju isti korijenski morfem, ali ih prefiksalni morfem dovodi do različitog značenja (*u/iz: upisati – ispisati, nad/pod: nadvožnjak- podvožnjak*)

b) prema prirodni značenjske opreke

1.) **binarni** (komplementarni)

- stoje u komplementarnom odnosu, time da prvi isključuje drugi i obratno
pr. *živ – mrtav, oženjen – neoženjen, istina – laž*

2.) **stupnjeviti** – mogu imati međučlanove

pr. *vruć – topao – hladan*
mokar – vlažan – suh

- 3.) **obratni** - opisuju isti odnos između dviju suprotstavljenih riječi, ali obrnutim redoslijedom.
pr. *Marko je viši od Brune. Bruno je niži od Marka. (viši- niži)*

c) prema usvojenosti

- 1.) **kontekstualni** (individualni) – postoje samo u određenom kontekstu jer im je autor dao takvo značenje: *dah – krik* (Tin Ujević)
- 2.) **samostalni** (općejezični) – i izvan konteksta prepoznaju se kao antonimi
- pr. *star – mlad*

PODRUČNA RASLOJENOST LEKSIKA

- LEKSIK – riječi jednog jezika
- hrv. jezikom govori se u cijeloj Hrvatskoj, govori se i u svijetu, svugdje gdje žive Hrvati, međutim, drugačije se govori u Hrv. zagorju, Međimurju; drugačije u Zagrebu, Osijeku, Splitu
- iako se u svakom od navedenih mjesta govori hrvatski, on se različito ostvaruje u pojedinim područjima - stoga govorimo o područnoj raslojenosti leksika
- leksik koji se ostvaruje u pojedinim područjima možemo podijeliti na:
  - 1.) **LOKALIZME** – riječi koje pripadaju mjesnim govorima
  - 2.) **REGIONALIZME** – riječi koje pripadaju cjelinama većim od mjesta
  - 3.) **DIJALEKTIZME** – riječi koje pripadaju nekom od narječja
- **dijalektizmi** se dijele na: a) *kajkavizme* (hiža – kuća)
b) *čakavizme* (tovar- magarac)
c) *štokavizme* (badava – besplatno)
- iako se hrv. standardni jezik temelji na štokavskom narječju, ipak ga ne možemo izjednačavati sa štok. narječjem jer nisu sve štokavske riječi ušle u leksik hrv. standardnog jezika (primjer: *koštati – stajati, vrijediti*)

FUNKCIONALANA RASLOJENOST LEKSIKA

- standardni jezik je višefunkcionalan, tj. njegova funkcija je višestruka
- u skladu s tim funkcijama hrv. standardni jezik dijeli se na funkcionalne stilove:
  1. **KNJIŽEVNOUMJETNIČKI** – najslobodniji, ne mora poštivati nikakve norme
- tim se stilom izražava individualnost
  2. **RAZGOVORNI** – služi za svakodnevno sporazumijevanje
- odlikuje se spontanošću i prirodnošću
- često se koriste riječi koje ne pripadaju standardnom jeziku
- takve riječi nazivamo kolokvijalizmi (riječi između stand. jezika i dijalekta; pr. *kupaona, slastičarna...*)
- dio razgovornog stila je i žargon (specifičan jezik pojedin skupine ljudi; pr. *jedinica – top, kulja, bomba...*)
  3. **PUBLICISTIČKI** – stil javnog priopćavanja kojim se služe novinari i publicisti
- poštuje norme hrv. standardnog jezika
  4. **ADMINISTRATIVNI** – jezik ureda, državne uprave, politike, diplomacije
- tim stilom pišu se zakonski tekstovi i službeni dopisi
  5. **ZNANSTVENI** – karakterizira ga uporaba znanstvenih termina

- određen je racionalnošću, točnošću, jasnoćom, nedvosmislenošću...

VREMENSKA RASLOJENOST LEKSIKA

- na promjenu u jeziku utječu izvanjezični i unutarjezični čimbenici
- izvanjezični čimbenici - svaka polit. ili društvena promjena utječe i na promjenu jezika
- unutarjezični – sve promjene koje se događaju unutar jezika
- leksik hrv. jezika dijeli se na:
  - 1.) **AKTIVNI LEKSIK** – čine svakodnevne riječi koje su razumljive svakom govorniku književnog jezika
  - 2.) **PASIVNI LEKSIK** - čine riječi koje su zastarjele i nestale iz uporabe
    - riječi iz pasivnog leksika dijelimo na:
      - a) **historizme** – riječi koje su zastarjele jer su nestali predmeti ili pojave koje su te riječi označavale (primjeri: barun, grof, dinar, komunistička partija...)
      - b) **arhaizme** – zastarjele riječi zato što su neke druge riječi u aktivnom leksiku zauzele njihovo mjesto (pr. *libar – knjiga, ljepost – ljepota, sarce – srce*)
    - podjela:
      - 1.) **izrazni** (za isti sadržaj postoji drugi izraz)
pr. libar – knjiga   plav – lađa, brod   slovar – rječnik
      - 2.) **značenjski ili sadržajni** (izraz je kao nekad, ali više nema to značenje)
pr. ljeto (godina)   knjiga (pismo)
      - 3.) **tvorbni** (promijenio se tvorbeni prefiks ili sufiks)
pr. kritik – kritičar   ljepost – ljepota   obramba – obrana
      - 4.) **fonološki** (promijenio se fonemski sustav)
pr. krstjanin – kršćanin   parst - prst   smart - smrt   bratja – braća
      - 5.) **grafijski i pravopisni**
pr. Guro (Đuro)   diete   nepodpuno
  - c) **knjiške lekseme** – riječi koje su načinili leksikografi, ali su ostale zabilježene samo u rječnicima
(npr. kolostaj – kolodvor)
  - d) **nekrotizme** – riječi koje su karakteristične za leksik nekog pisca, nikad nisu postale dijelom aktivnog leksika (pr. *ljesit- drven*)

- granica između aktivnog i pasivnog leksika nije čvrsta jer leksemi mogu prelaziti iz aktivnog leksika u pasivni i obratno

- postoje leksemi koji u cjelosti ne pripadaju ni aktivnom ni pasivnom leksiku:

- a) **zastarjelice** – riječi koje se sve rjeđe rabe u hrvatskom jeziku (*ferje, fiskultura*)
- b) **pomodnice** – riječi koje se naglo pojavljuju u jeziku, jedno vrijeme su popularne, ali i brzo nestaju (pr. *glede, bitlsica, tajice, špičoke*)
- c) **oživljenice** – riječi koje se iz pasivnog leksika vraćaju u aktivni (pr. *poglavarstvo, vojarna, kuna, županija...*)
- d) **novotvorenice (neologizmi)** – nove riječi koje, ako su dobro prihvaćene, postaju dijelom aktivnog leksika (*veleposlanik – ambasador, premosnica – bypass, zrakoplov – avion*)

Jezično posuđivanje

- **jezično posuđivanje** – preuzimanje neke riječi iz drugog jezika

- **posuđenica** – riječ posuđena iz drugog jezika (prilagođuje se sustavu hrv. jezika)

- mnoštvo stranih riječi ustalilo se u hrv. jeziku (zbog političkih, kulturnih, gospodarskih, vjerskih i ostalih veza koje

- su nas povezivale s drugim narodima)
- najviše je posuđenica iz njemačkog (*šalter*), talijan. (*opereta*) i turskog jezika (*raja*)
- danas: iz engleskog jezika (*intervju*)
- u procesu jezičnog posuđivanja sudjeluju 2 jezika: jezik davatelj i jezik primatelj
- postoje tri vrste posuđivanja:

1. izravno posuđivanje – riječ je izravno posuđena iz jezika iz kojeg potječe

- pr. eng. *cakes* - keks
- franc. *charme* – šarm
- tur. *bobrek* – bubreg

2. posredno posuđivanje – preuzimanje riječi preko posrednika

- pr. šah – posuđenica iz turskog jezika,
- riječ je u tur. jeziku posuđena iz perzijskog

3. kružno posuđivanje – riječ posudimo iz nekog jezika i nakon prilagodbe ta se riječ ponovo se vraća u taj jezik

- pr. kravata – riječ smo posudili iz franc. jezika (a oni su je načinili prema riječi Hrvat)

JEZIČNI PURIZAM (jezično čišćenje)

- **jezični purizam** (lat. *purus* – čist) je skrb o jezičnoj čistoći (nastojanje da u hrv. jezik ne uđu nepotrebne strane riječi, novotvorenice, dijelektizmi)

- osnovna puristička pravila:

- 1.) tamo gdje postoji dobra domaća riječ, ne treba upotrebljavati posuđenicu
- 2.) tamo gdje postoji dobra standardnojezična riječ, ne treba upotrebljavati dijelektizam
- 3.) tamo gdje postoji dobra standardnojezična riječ, ne treba upotrebljavati istoznačnu novotvorenicu

- ono čim se purizam najviše bavi jesu posuđenice

- njih je oduvijek bilo u hrv. jeziku (turcizmi, germanizmi, talijanizmi, srbizmi, anglizmi)

Prilagodba posuđenica

- kada posuđujemo neku stranu riječ, moramo je prilagoditi našem jezičnom sustavu

- postoji nekoliko razina prilagodbe:

1. fonološka prilagodba – prilagodba u izgovoru; svakom stranom fonemu pronalazimo što sličniji glas

- pr. eng. *teenager* [ti:neid] - hrv. *tinejdžer*
- eng. *playback* [pleiba k] - hrv. *plejbek*

2. grafijska prilagodba – prilagodba u pisanju; svakom stranom grafemu pronalazimo odgovarajuće slovo

- pr. eng. *western* - hrv. *vestern*
- eng. *taxi* - hrv. *taksi*

3. gramatička prilagodba – morfološka prilagodba; rod se određuje prema završetku posuđenice, a glagoli dobivaju inf. nastavak

- pr. grč. *thema* (sr. rod) - hrv. *tema* (ž.rod)
- eng. *farm* (m. rod) - hrv. *farma* (ž. rod)

4. značenjska prilagodba – ne posuđujemo sva značenja neke posuđenice; njezino se značenje sužava

- pr. eng. *toast* - pržene kriške kruha; pržiti, grijati
- hrv. *tost* - pržene kriške kruha

jap. *kamikaze* - “božji vjetar”, pilot samoubojica u II. svj. ratu

hrv. *kamikaze* – pilot samoubojica u II. svj. ratu

- Vrste posuđenica -

1. Vrste posuđenica s obzirom na jezik iz kojeg potječu

engleski	anglizmi	<i>intervju, kompjuter, džet-set</i>
francuski	galicizmi	<i>garaža, žurnal, plasman</i>
latinski	latinizmi	<i>impresija, vizija</i>
grčki	grecizmi	<i>gramatika, fonem, litanija</i>
njemački	germanizmi	<i>kifla, krafna, štrudla</i>
ruski	rusizmi	<i>neophodan, snabdjeti</i>
srpski	srbizmi	<i>filovati, učestvovati</i>
talijanski	talijanizmi	<i>kapučino, bokal, adađo</i>
turski	turcizmi	<i>džep, komšija, badava</i>
češki	bohemizmi	<i>časopis, obzor, dojam, kisik</i>
mađarski	hungarizmi	<i>lopta, gulaš</i>

2. Vrste posuđenica s obzirom na prilagodbu

- a) **usvojenice** – riječi koje su se potpuno uklopile u hrv. jezik te ih više ne doživljavamo kao posuđenice
- pr. *kukuruz, krumpir, škola, nafta, račun*
- b) **tuđice** – riječi koje se nisu u potpunosti prilagodile hrv. jeziku
- pr. *bicikl, šou, rokoko, ragu*
- c) **prevedenice (kalkovi)** – riječi koje kopiramo iz jezika davaoca, doslovno im prevodimo i izraz i sadržaj
- pr. *kolodvor* (njem. Bahnhof)
poluotok (njem. Halbinsel)
- d) **strane riječi** – riječi koje se nisu dobro prilagodile u hrv. jezik; pišemo ih kurzivom
- pr. *book, party, megastor*

3. Vrste posuđenica s obzirom na izraz

- a) **internacionalizmi** – riječi koje u više jezika imaju isto značenje i izraz
- pr. *demokracija, adresa, kultura, politika*
- b) **egzotizmi** – riječi koje označavaju specifičnost pojedinih naroda i kultura
- pr. *flemengo, sangrija, votka, sirtaki, kauboj, lazanje, lord*
- c) **eponimi** – riječi nastale od vlastitog imene ili prezimena
- pr. *petrarkizam, žilet, bovarizam, nikotin* (Jean Nikot)

Frazem

- **frazem** – ustaljena veza dvaju punoznačnih riječi
- najmanja frazeološka jedinica
- sastoji se od: a) izraza frazema - *biti u komi*

b) sadržaja – *biti u komi = loše se osjećati*

- **frazeologija** – dio leksikologije koji proučava frazeme

- Frazem i njegovo značenje -

1.) frazemi sinonimi ili istoznačnice – frazemi istog sadržaja

* primjeri: *suh kao bakalar, tanak kao čačkalica*

- frazemi istog značenja mogu se razlikovati u jednoj sastavnici:
- nazivaju se frazemske varijante ili inačice

* primjeri: *mršav kao čačkalica   hladan kao zmija*
tanak kao čačkalica   hladan kao led

2.) frazemi antonimi – frazemi suprotnog značenja

* primjeri: *okaljati obraz – osvjetlati obraz*
spor kao puž – brz kao zec

- Vrste frazema -

■ Prema riječi kojom se izriče fraze, dijelimo ih na:

- 1.) imeničke (*grižnja savjest = grizodušje*)
- 2.) pridjevske (*ni živ ni mrtav = polumrtav*)
- 3.) glagolske (*dati petama vjetra = pobjeći*)
- 4.) priložne – prilog načina (*navrat – nanos = brzo*)

■ Prema sintaktičkom ustrojstvu, frazeme dijelimo na:

- 1.) frazemske sintagme – *kamen smutnje*
- *druga strana medalje*
- 2.) frazemske rečenice – *pala mu je sjekira u med*
- *ne bi ni mrava zgazio*

■ Prema podrijetlu: 1.) biblijski (*dolina suza, nositi svoj križ*)

- 2.) frazemi antičkog podrijetla (*kocka je bačena*)
- 3.) frazemi iz književnih djela (*biti ili ne biti*)
- 4.) nacionalni frazemi (*mnogo je vode proteklo Savom*)
- 5.) frazemi vezani uz razna područja ljudske djelatnosti:
glazba (*1. violina*), matematika (*ponoviti nešto iks puta*),
sport (*greška u koracima*)

LEKSIKOGRAFIJA

- LEKSIKOGRAFIJA - znanost o rječnicima;
- Leksikograf – stručnjak koji sastavlja rječnik
- RJEČNIK – ustrojen popis leksičkih jedinica s obavijestima svakoj od njih
pr. **bitka** *ž (dat.jd. bitki/bici; gen. mn. bitaka/bitki) oružani sukob jakih vojnih snaga...*

- bitka - natuknica ili lema
  - ž (*dat.jd.* bitki/bici ...) – gramatička odrednica
  - oružani sukob jakih vojnih snaga... - značenje
- } rječnički članak
- Leksikograf – stručnjak koji sastavlja rječnik

Struktura rječnika

Svaki se rječnik sastoji od leksičkih jedinica. Ta se riječ zove natuknica ili lema. Iza natuknice su odrednice.

One pobliže određuju natuknice. Odrednice su:

Gramatičke (gramatički podaci)

Etimološke (o podrijetlu)

Stilističke (o pripadanju kojem funkcionalnom stilu)

Normativne (standardni jezik, dijalekt, aktivni ili pasivni leksik itd.)

. Nakon odrednica slijedi leksikografska definicija. Ona mora biti jasna i mora obuhvatiti sva značenja natuknice..

- Najpoznatiji leksikografi:

16. stoljeće

- FAUST VRANČIĆ - 1551. (Šibenik) – 1617. (Mleci)
- jezikolovac, pronalazač, diplomat, inženjer, svećenik
- 1595.g. izdao je petojezični rječnik pod nazivom “Rječnik pet najplemenitijih jezika” (latinski, talijanski, njemački, hrvatski i mađarski)

17. stoljeće

- JURAJ HABDELIĆ - 1609. (Turopolje) – 1609. (Zagreb)
- pripadao Družbi Isusovoj; profesor u Rijeci i Varaždinu
- u Grazu 1670.g. objavljen mu je hrvatsko-latinski rječnik Dikcionar ili reči slovenske

18. stoljeće

- **Ivan Belostenec**(Varaždin 1593. ili 1594. - Lepoglava, 10. veljače 1675.)
- jezikoslovac, i leksikograf, svećenik
- pripadnik ozaljskog književnog kruga (okupljeni oko F. K. Frankopana)
- 1740. g. objavljen mu je dvojezični rječnik Gazofilacij ili latinsko-ilirska riznica riječi

19. stoljeće

- JOAKIM STULLI (1730., Dubrovnik, – 1817., Dubrovnik) - leksikograf, franjevac
- svoj trojezični (latinski, hrvatski, talijanski) rječnik stavlja je pola stoljeća

BOGOSLAV ŠULEK - 1816. (Slovačka) – 1895. (Zagreb)- publicist, leksikograf, prevoditelj)

- 1860.g. objavljuje Hrvatsko – njemački rječnik
- 1875.g. - Hrvatsko-talijansko-njemački rječnik znanstvenoga nazivlja
- zalagao se za čistoću hrvatskog jezika

POVIJEST JEZIKA

HRVATSKI JEZIK DO KRAJA 15. STOLJEĆA

- do 9.st. Hrvati se služe latinskim jezikom i latinskim pismom (1. hrv. pismo)
- u 9. st. začela se hrv. pismenost: zahvaljujući Ćirilu i Metodu (Ćiril sastavlja 1. slavensko pismo – glagoljicu kako bi preveo crkvene knjige na staroslavenski)
- zahvaljujući njihovim učenicima glagoljica dopijeva i u Hrvatsku
- u 12. st. pojavljuje se ćirilica (hrv. ćirilica ili bosančica)
- sredinom 14.st. Hrvati sve češće koriste latinicu - ona postaje jedinim hrvatskim pismom

VII. st. – latinski jezik i latinica

IX. st. - staroslavenski jezik i glagoljica – hrvatska redakcija (ehotično mijenjanje staroslavenskog jezika)

XII. st. - bosanica ili bosančica – jug Hrvatske, Bosna i Hercegovina: Povaljska listina, Poljički statut,

XV. st. – latinica kao nacionalno pismo

BAŠČANSKA PLOČA, oko 1100. – prijelazni tip glagoljice (s oble na uglatu)

VINODOLSKI ZAKON, 1288. - najstariji hrvatski zakonski spomenik

LJETOPIS POPA DUKLJANINA – latinski jezik - preveden u XIV. st.

POLJIČKI STATUT, 1444. - hrvatska ćirilica – čakavsko podrijetlo

LUCIDAR - srednjovjekovna enciklopedija

ZAPIS POPA MARTINCA, 1493. – bilješka u brevijaru

HRVATSKI JEZIK OD 16. DO KRAJA 18. STOLJEĆA

Šesnaesto stoljeće

- nepovoljne političke prilike u Hrvatskoj
- Hrvatska je „razbijena“ na nekoliko dijelova: veliki dio hrvatske obale u rukama je Mlečana, Turci su zauzeli Slavoniju, a banska Hrvatska nalazi se u sastavu Habsburške Monarhije
- jedino je Dubrovnik slobodan.
- zlatno razdoblje dalmatinske književnosti (renesansa).
- dominiraju djela na čakavskom narječju, a najpoznatiji autori su: Marko Marulić (Judita), Hanibal Lucić (Robinja), Petar Hektorović (Ribanje i ribarsko prigovaranje), Brne Karnarutić (Vazetje Sigeta grada), Petar Zoranić (Planine) i dr.
- u ovom razdoblju i dubrovačka književnost doživljava procvat – razvija se bogata književnost na štokavskom narječju, a pisci u svoja djela unose i čakavske elemente.
- književnost na kajkavskom narječju postojala je i ranije (središta su Varaždin i Zagreb)
- krajem 16. stoljeća nastaje prvi hrvatski rječnik - sastavio ga je Faust Vrančić: Rječnik pet najuglednijih jezika Europe

Sedamnaesto stoljeće

- na početku stoljeća objavljena je prva hrvatska gramatika - **Bartol Kašić** pisac 1. hrvatske gramatike Osnove ilirskoga jezika (objavljena u Rimu 1604.g.)
- cvate barokna dubrovačka književnost u djelima Ivana Gundulića, Ivana Bunića Vučića, Junija Palmotića i drugih autora.
- kajkavski pisci nastavljaju tradiciju pisaca 16. stoljeća. Najznačajniji je Juraj Habelić koji je sastavio prvi kajkavski rječnik: Dictionar ili reči slovenske (Graz, 1670.)
- posjedima Zrinskih i Frankopana (od Vinodola do Pokuplja s Ozljem kao kulturnim središtem) još u 15. i 16.st. razvila se bogata kulturna djelatnost koju su poticali i sami vladari
- u 17. stoljeću ovo područje postaje centar ozaljskoga književno-jezičnog kruga, a najvažniji su predstavnici Petar Zrinski, Fran Krsto Frankopan, Ana Katarina Zrinska i Ivan Belostenec

Osamnaesto stoljeće

- pod europskim utjecajem razvijaju se prosvjetiteljske ideje.
- nakon povoljnijih političkih prilika (odlazak Turaka i sl.) dolazi do obnove kulturnog života, a djela su uglavnom poučnog karaktera
- ističe se racionalizam i ukazuje na praznovjerje, neukost i sl.
- kako bi se približili neukom čitatelju, autori se sve više služe oblicima narodne književnosti
- dalmatinski pisci Filip Grabovac i Andrija Kačić-Miošić svojim prosvjetiteljskim djelima afirmiraju štokavsku ikavicu
- slavonski pisci od samih početaka biraju štokavsku ikavicu
- najistaknutiji su slavonski pisci 18. stoljeća Matija Petar Katančić, Matija Antun Reljković Antun Kanižlić
- Tituš Brezovački, najpoznatiji kajkavski komediograf, piše prosvjetiteljske komedije na kajkavskom narječju

HRVATSKI JEZIK U 19. STOLJEĆU

-1830. Ljudevit Gaj objavljuje Kratku osnovu horvatsko-slavenskog pravopisanja

Gajeva reforma

- Gaj je u Kratkoj osnovi predložio kajkavcima reformu latiničnog pisma.
- njegovo načelo bilo je jedno slovo = jedan fonem.
- predlaže drukčije pisanje palatala – iznad svakog slova postavlja dijakritički znak za palatalnost – tildu: c, z, s, d, g, l, n

U Kratkoj osnovi nije bilo znaka: - za ć jer ga u kajkavskom narječju nema

- za dž jer ga u kajkavskom narječju nema

- za ije/je jer kajkavsko narječje nema dvoglasnika.

- 1835. Ljudevit Gaj pokreće Novine horvatske s književnim prilogom Danica horvatzka, slavonszka y dalmatinzka (u početku je to stari pravopis i kajkavština)

- Gaj piše članak Pravopis u kojem donekle odstupa od rješenja u Kratkoj osnovi.

Gajeva reforma

- palatalima c, z, s mijenja tildu u kvačicu > č, ž, š
- umjesto jednoslova l, n, d, g predlaže dvoslove **lj, nj, dj, gj** (zarez na j umjesto točke)
- uvodi iz poljskoga jezika ć
- uvodi rogato e na mjestu nekadašnjeg jata – žele ujediniti jekavce, ikavce i ekavce

1847. – zaključeno da se u hrvatski javni život kao službeni jezik uvede hrvatski jezik.

HRVATSKI JEZIK U 20.ST.

- na njegov razvoj utjecali su unutrašnji (nove spoznaje jezikoslovaca) i vanjski čimbenici (politički i povijesni)
- možemo ga pratiti kroz pet razdoblja:
  1. razdoblje – do 1918. godine
  2. razdoblje – od 1918. do 1941.
  3. razdoblje – od 1941. do 1945.
  4. razdoblje – od 1945. do 1990.
  5. razdoblje – od 1990. do danas

Prvo razdoblje: do 1918.g.

- u II. polovici 19.st. djeluju četiri filološke škole:

1. zagrebačka škola – nastoji stvoriti jedinstven hrv. jezik (spoj kajkavskog, čakavskog i štok.)
2. riječka škola - knjiž. jezik trebaju činiti elementi zajednički većini slavenskih jezika
3. zadarska – zalaže se za ikavicu
4. škola hrv. vukovaca – standardni jezik treba se temeljiti na novoštokavskom dijalektu

Normativni priručnici

- u tom su razdoblju objavljeni: **Hrvatski pravopis**, Ivan Broz (1892.)
Gramatika i stilistika, Tomo Maretić (1899.)
Rječnik hrvatskog jezika, Broz-Iveković (1901.)
- pošto se hrv. jezik sve više izjednačava sa srpskim, književnici su počeli pisati na kajk. i čakavskom narječju (Matoš, Nazor)

Drugo razdoblje: od 1918. do 1941.

- 1918. uspostavljena je Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca
- težnja za širenjem srpske prevlasti u svim područjima javnog, kulturnog i političkog života
- potisnuto je hrvatsko nazivlje u školstvu, vojsci, sudstvu (jezik se zove srpskohrvatski)
- osnivanjem Banovine Hrvatske (1939.) hrvatski se jezik našao u boljem položaju

Normativni priručnici

- 1921.g. – **Pravopis hrv. ili srpskog jezika** (Dragutin Boranić)
- 1924.g. – **Hrvatski ili srpski jez. savjetnik** (Tomo Maretić)
- 1936.g. osnovano je društvo *Hrvatski jezik*
- 1940.g. – **Razlike između hrvatskog i srpskog jezika** (Petar Guberina i Petar Krstić)

Treće razdoblje: od 1941. do svibnja 1945.

- 1941.g uspostavljena NDH
- 1941. osnovan je Hrvatski državni ured za jezik (zadaca: brinuti se za čistoću hrvatskog jezika)
- u uporabu su vraćene mnoge riječi koje su u protekla dva razdoblja bile potisnute (pismohrana središnjica, upisnik-registrator)
- Hrvatske novotvorenice
  - samovoz - vlak
  - munjovoz – tramvaj
  - brzoglas – telefon
  - slikokaz – kino
  - slikopis – film

Četvrto razdoblje: od svibnja 1945. do 1990.

- hrv. se jezik 1945. opet našao u podređenom položaju u odnosu na srpski iako mu se jamčila ravnopravnost s ostalim službenim jezicima u novoj državi (FNRJ)
- 1945. mijenja se naziv: postaje hrvatski ili srpski
- oživljenice i novotvorenice nastale u NDH zabranjene su
- u uporabu se vraća Boranićev pravopis
- 1954.g. predstavnici Matice hrvatske i Matice srpske u Novom Sadu potpisuju tzv. novosadski dogovor:
  - 1.) treba poštivati sve jezike unutar države kao i 2 izgovora (ijekavsk/ekavski)
  - 2.) ističe se ravnopravnost obaju pisama (latinice i ćirilice)
  - 3.) naglašava se potreba izrade zajedničkog pravopisa
- 1960.g. izlazi **Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika**
- pravopis je išao na štetu hrv. jezika
- hrv. inačice smatrale su se lošijim (npr. *deklinacija* umjesto *sklanjanje*, *deminutiv* – *umanjenica*...)
- 17. ožujka 1971.g. izlazi **Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika**
- u njoj se traži ravnopravnost svih četiriju službenih jezika

- progone se potpisnici Deklaracije – uvod u hrvatsko proljeće

Normativni priručnici

- 1971.g. sastavljen je novi pravopis *Hrvatski pravopis* (Babić- Finka - Moguš) – zabranjen -
- zabranjeni pravopis objavljen je u Londonu 1972. (londonac)
- 1986. – *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (Vladimir Anić i Josip Silić)
- 1952. počinje izlaziti časopis *Jezik* (urednik: jezikoslovac Ljudevit Jonke)

Peto razdoblje: od 1990. do danas

- 1990. – početak novog razdoblja u hrvatskoj povijesti
- pojačava se briga o hrv. jeziku, katkad i pretjerana
- pretjeruje se u nastojanju da se hrv. jezik “kratizira”- odbacuju se dobre hrv. riječi u ime “boljih”:
izvještaj, upotreba, dobrovoljac – izvješće, uporaba, dragovo

Normativni priručnici

- 1991. - *Razlikovni rječnik hrvatskoga i srpskoga jezika* (Vladimir Drobnyak)
- *Hrvatski pravopis*, Babić-Finka-Moguš doživio je pet izdanja (1991.,1994,1995.,1996., 2001.)
- *Rječnik hrv. jezika*(1991.,1994.,1995.)-V. Silić
- 2000. - *Rječnik hrv. jezika* (Jure Šonje)
- 2001.– *Pravopis hrvatskoga jezika*(Anić-Silić)